

31. Explicantur singula : nam physice loquendo, ratio facta convincit non posse puncta aut lineas reduci ad actum existentiae per illam divisionem, aut actionem physicam. Designatione autem dicuntur reduci ad actum, quia mens concipit superficies divisas, ut terminatas propriis terminis. Verumtamen ex ipsa expositione constat, hanc reductionem ad actum non esse veram, sed imaginariam. Interrogo enim an illa designatione mens vere concipiat illum terminum, ut aliquid reale positivum, et ita necesse est ut sit in re; vel concipiat tantum privationem per modum positivi, et hoc est concipere vel fingere ens rationis. Atque ita devolvimur in id, quod antea inferebamus, hoc esse in potentia, nihil aliud esse quam quod in magnitudine sit fundamentum ad haec entia rationis fingenda. Et similiter illa reductio in actum per designationem, non est aliud quam actu concipere ens rationis, sumpto ex re aliquo fundamento. Quod non solum ex divisione continui, sed etiam ex ipsa unione partium continui, sumi potest.

32. Nec vero mathematica reductio, ut ab his auctoribus declaratur, alterius rationis est a praedicta. Dicunt enim mathematicos in linea recta, aut superficie plana, mente aut radio designare puncta, non quae sint, sed ac si essent, ut illo veluti signo declarent continuitatem aut terminationem continui. Et hunc modum appellant per designationem, qui non est diversus a praecedenti, ut per se constat. Per conformationem autem figurae dicuntur hoc facere, quando ex una linea vel superficie recta, efficiunt triangularem aut quadrangularem; tunc enim in angulis aiunt resultare indivisibilia terminantia, vel copulantia lineas et superficies; resultare (inquam) non in re, sed mentis designatione; nam in re non est nisi privatio ulterioris tendentiae, vel privatio divisionis. Quo fit ut etiam haec reductio in actum, solum sit quantum ad actualem fictionem cujusdam entis rationis. Et ad summum est differentia, quia in illis figuris videtur esse majus fundamentum ad fingenda illa indivisibilia terminantia, quam in figuris planis et rectis.

33. Secundum potentiam autem logicam dicuntur lineae et puncta esse in potentia, quia si Deus (quod facere potest) separatam superficiem conservaret, tunc vere essent in illa superficie lineae in potentia, quia si talis superficies divideretur, reipsa resultarent lineae actu existentes et terminantes, quia tunc

superficies divisa, ex ea parte qua divideretur, non continuaretur cum alia, et ideo necessario esset ibi linea terminans, et non continuans, quae esset linea in actu; et idem proportionaliter dicendum est de punctis in linea separata. Sed imprimis haec declaratio tam est aliena a mente Aristotelis, quam fuit extra fidem, vel etiam cogitationem ejus, quod posuit dari linea vel superficies separata. Deinde haec sententia duo conjungit, quae simul sumpta mihi videntur incredibilia. Unum est, quod linea in actu secundum se est verum ens reale in esse essentiae, veraque quantitatis species, quia si talis non esset, non posset esse separata, etiam per potentiam Dei absolutam; nam Deus non potest facere ut aliquid existat, quod secundum se est extra latitudinem reale. Aliud est, quod nihilominus vera linea non potest esse in rebus naturali modo, sed miraculoso, et nunquam hactenus facta, et de quo multi dubitant, an sit possibilis, nimirum, ut sit per se separata, aut in superficie separata a corpore quantitativo. Nam si linea est ens reale possibile, etiam est ens naturale suo modo; ergo est naturaliter possibile; vel proprius loquendo, est accidens secundum naturam alienius substantiae; non est enim accidens ordinis divini et supernaturalis; ergo in aliqua substantia potest esse modo naturali; ergo vel simpliciter impossibile est, vel non tantum in illa abstractione esse potest. Tandem etiam admissio illo casu, sine sufficiente fundamento dicitur, quod per divisionem superficiei separatae resultarent lineae terminantes, quia, sicut ipsi dicunt illas partes antea fuisse continuas seipsis, ita dicere possent et deberent post divisionem etiam seipsis esse terminatas, vel per negationem unionis, aut ulterioris extensionis. Maxime quia de punctis ipsimet dubitant, an essent entia positiva etiam in linea separata, recta et finita. Atque ita intelligunt lineam illam terminatam sine re positive terminante; cur ergo non ita intelligunt superficiem? quod si superficiem, cur non etiam corpus? Sed jam revertamur ad argumenta superius facta.

Quomodo intelligendum sit, indivisibilia esse in continuo in potentia.

33. Cum ergo haec indivisibilia dicuntur esse in continuo in potentia, non opinor esse intelligendam illam dictionem, *in potentia*, ut excludit realem existentiam, sed ut excludit realem divisionem. Priorem partem pro-

bant rationes factae, et posterior sequitur ex priori. Quo fit ut, si *esse in actu*, sumatur prout opponitur esse in potentia priori modo, sic puncta sint actu in continuo, etiamsi sint in potentia in alio sensu. Et hanc esse mentem Aristotelis patet ex locis supra adductis, in quibus aequae de his omnibus mathematicis entibus docet, reipsa esse in corporibus physicis; etiam si mente abstrahantur, et in Physicis hac ratione ait, indivisibile non posse per se moveri, per accidens autem posse, nimirum ad motum continui in quo vere existit. Unde etiam ait, punctum habere positionem in continuo. Denique eodem modo de his loquitur, sicut de partibus continui, quas dicit esse in potentia in ipso. Sic etiam D. Thomas, in dicto Opusc., prius sic ait: *In linea sunt plures puncti, et realiter ab invicem divisi, id est, distincti, ut duo ejus termini, et similiter in ejus continuatione.* Et tamen inferius ait, in linea esse duo puncta in actu, et infinita in potentia, quod alio modo est intelligendum. Nam puncta terminantia ut sic, solum sunt duo respectu unius lineae (vocantur autem terminantia puncta, quae sunt in extremis superficiebus respectu lineae rectae, quae intelligitur esse in profunditate corporis); tamen puncta terminativa dicuntur esse infinita in potentia, etiam in ordine ad realem existentiam, quia illa, quae sunt actu continuantia lineam, nunquam fiunt terminantia, sed per divisionem continui tollitur punctum continuans, et resultant duo terminantia. Et quia illa resultantia potest in infinitum fieri iuxta divisionem continui, ideo dicuntur puncta terminativa esse infinita in potentia reali et physica suo modo, quia illa resultantia per aliquam potentiam physicam semper fit, sicut etiam continuum per aliquam potentiam physicam divisibile est in semper indivisibilia. Ex his ergo omnibus satis videtur declarata et confirmata communis sententia, nimirum, puncta, lineas et superficies esse veras entitates reales in magnitudinibus vel in corporibus existentes, non tantum in externis superficiebus, seu terminis, sed etiam interne inter omnes partes ipsius magnitudinis, et inter omnes dimensiones ejus.

Punctum, lineam et superficiem, et inter se, et a corpore realiter distingui.

35. Ex quo tandem concluditur, haec omnia non solum esse in rebus, sed etiam esse aliquo modo realiter inter sese distincta. Ad hoc declarandum et probandum, suppono,

quamvis haec indivisibilia sint in magnitudine, ipsam tamen magnitudinem non componi ex solis illis, quod late probat Philosophus, 6 Phys. Et satis demonstrat illa ratio, quod cum indivisibilia quatenus talia sunt, si sint immediata, se tangant secundum se tota, et omnino sint in eodem spatio indivisibili, ex solis illis non excresceret magnitudinis extensio. Dixi autem non componi ex illis solis, quia, supposita sententia quam sequimur, non est negandum quin haec indivisibilia intrinsece ingrediantur constitutionem quantitatis continuae; nam integra entitas ejus nec ex solis partibus, nec ex solis indivisibilibus consurgit, sed ex omnibus simul. Cum enim duo sint de ratione ejus, scilicet, et quod sit extensa, et quod sit continua, illud habet ex suis partibus, hoc ex indivisibilibus. Et ideo si punctum, verbi gratia, comparetur ad lineam continuam terminatam, ac finitam, in illa concluditur, et idem est proportionaliter de reliquis, quamvis si praecise conferatur punctum continuans, aut terminans, cum partibus quas continuat vel terminat, aut unum punctum cum alio, sic neutrum alterum includit. Propter hanc ergo causam dixi in assertionem, haec distingui realiter aliquo modo; nam si considerentur ut componens et compositum, sic distinguuntur tamquam includens et inclusum, aut ad modum partis et totius; si vero comparentur praecise, sic realiter condistinguuntur ut duae partes, vel duo componentia; nam, licet puncta non sint partes, sunt tamen aliquo modo componentia, ut dictum est.

36. Sic ergo declarata conclusio videtur mihi evidens, supposita sententia quam sequimur. Nam una pars lineae distinguitur realiter a reliquis partibus lineae, ut signando versus finem lineae parvam aliquam partem, illa realiter distincta est a reliqua magnitudine totius lineae; ergo multo magis punctum ultimum ac terminans, supposito quod in re ipsa detur, erit distinctum realiter a tota reliqua entitate lineae. Et eadem ratione, punctum continuans partes erit realiter distinctum ab illis, tum quia ad singulas partes se habet ut terminans, tum etiam quia non potest esse idem realiter cum utraque parte simul, cum ipsae partes inter se realiter distinguantur. Neque etiam potest esse idem cum una tantum earum, cum non sit major ratio de una quam de alia.

37. Et confirmatur primo, nam duo corpora, verbi gratia, locans et locatum, in aliqua

re se tangunt, et in aliqua se non tangunt, et in una habent æqualitatem realem, in aliis non habent; ergo res illæ, in quibus se tangunt et æqualitatem habent, distinguuntur realiter ab aliis, in quibus non se tangunt, neque habent æqualitatem; quandoquidem illa duo, in quibus se tangunt, sunt quasi penetrative et omnino simul; reliquum vero quantitatis, quod est in uno corpore, est omnino impenetrabile cum eo quod est in altero. Est ergo res distincta ultima superficies a reliquo corpore, et eadem proportionalis ratio est de quolibet alio indivisibili respectu quantitatis, quam terminat.

38. Et confirmatur secundo, nam hic non potest satis intelligi, quod punctum aut quodlibet indivisibile terminans, sit tantum modus ex natura rei distinctus, et realiter identificatus quantitati quam terminat. Nam ille terminus, secundum eum modum entitatis, quem habet, indivisibile quid est, ut supponitur; ergo non potest identificari realiter rei divisibili. Patet consequentia, tum ex improprietate, tum etiam quia interrogo cuinam parti divisibili identificetur; nulla enim potest determinate signari, quia non est major ratio de una quam de alia; unde pari ratione identificabitur toti quantitati; est autem inintelligibile, ut modus indivisibilis terminans lineam in una extremitate ejus, sit idem in re cum tota linea. Quomodo enim potest esse idem cum tota, nisi sit coextensus toti, aut si ita est ille modus in tota linea, quomodo magis terminet eam in una parte, quam in alia? Quæ ratio probat, indivisibile punctum non posse identificari cum quacumque parte divisibili lineæ, sive determinate, sive indeterminate sumatur.

39. Denique ex his etiam facile concluditur, indivisibilia ipsa, ut puncta, verbi gratia, inter se comparata, realiter esse distincta, nam ita condistinguuntur, ut unum nullo modo componat aliud. Item in re etiam loco distant, ut patet de duobus punctis extremis terminantibus lineam, et idem est de quolibet punctis ejusdem lineæ, quia inter quælibet duo puncta mediat linea. Eademque rationes ad lineas et superficies cum proportionem applicari possunt.

Responsio ad argumenta contra indivisibilia terminantia.

40. *Punctum nullum aut linea dantur pure terminantia. — Secus de superficie. — Respondendum superest ad argumenta in*

principio facta. Ad primum respondetur dari indivisibilia in magnitudine, tum propter terminationem, tum etiam propter continuationem. Et ad argumenta contrariorem partem concedimus, punctum aut lineam nunquam reperiri naturaliter pure terminantem; quod non inde provenit, quod ad terminandam intrinsece quantitatem, non sit necessarius terminus positivus, sed ex eo, quod non reperiantur in rebus lineæ et superficies separatæ a corporibus; in eodem autem corpore nulla est pars lineæ aut superficiæ, quæ non sit conjuncta aliis partibus ex utroque extremo; inter superficies autem datur aliqua pure terminans, ut supra dictum est. Et ad replicam, quod, ablato hujusmodi termino, quantitas maneret ita finita et limitata sicut antea, respondetur, si hæc separatio fiat tantum præcissione mentis, sic manet quidem in intellectu linea finita negative, non tamen sic intelligitur positive terminata, prout in re necesse est. Si autem separatio in re ipsa fieri supponatur, sic negamus posse fieri hujusmodi separationem, quia non potest in re esse quantitas finita negative, id est, non ultra tendens, quin sit etiam positive terminata, et suis terminis clausa.

41. *Linea, punctum et superficies possint inter se et a corpore separari. — Sed instabit aliquis, si illa superficies extrema est res realiter distincta, saltem de potentia absoluta poterit Deus illam separare, et reliquam magnitudinem totam sine illa servare; dictum est enim supra, res realiter distinctas posse ab invicem separari, et separatas servari. Respondent multi negando sequelam, quia non est illa regula ita generalis et certa, quin aliquando possit intercedere repugnantia, ut est in præsentibus, quod quantitas maneat finita in re, et non terminata. Vel etiam dici potest, ex distinctione optime sequi posse Deum ab invicem separare unum ab alio, et conservare etiam unum sine alio, non tamen in statu includente repugnantiam. Atque ita poterit Deus separare superficiem extremam a corpore, et illam separatam conservare, ablata unione ad corpus, et dando illi alium modum existendi. Et e converso poterit conservare corpus sine tali superficie, quia distinguitur ab illa; non tamen poterit illud conservare omnino interminatum, aut sine ulla alia superficie, quia hoc aliunde involvit repugnantiam. Adde vero ultimo, hanc repugnantiam non videri tam claram, quin probabiliter dici possit conservari posse a*

Deo lineam sine puncto terminante, et superficiem sine linea, et corpus sine superficie; in eo vero casu, quantitatem illam esse finitam per negationem ulterioris extensionis, non tamen per intrinsecam et positivam terminationem, quam secundum connaturalem modum essendi requirit. Sicut, qui existimant posse Deum conservare naturam creatam sine subsistentia propria vel aliena, dicunt nihilominus ad connaturalem modum existendi postulare hujusmodi naturam positivum terminum subsistentiæ. Hæc autem naturalis necessitas potest in præsentibus declarari a posteriori, quia corpus carens intrinseco termino, non esset aptum ad physicum contactum cum aliis corporibus, neque ad figuram, et alia similia accidentia. Unde neque esset in se perfecte integrum, et consummatum secundum suam extensionem. Recte ergo intelligi potest, talem terminum esse ex natura rei necessarium, etiamsi per potentiam absolutam separari possit. Quin etiam probabile est interdum posse naturaliter impediri, ut postea videbimus.

Respondetur argumentis contra indivisibilia continuantia.

42. *Primo. — Secundo. — Ad aliam partem argumentorum dicimus, etiam esse necessaria hæc indivisibilia propter continuationem partium quantitatis. Ad primam vero impugnationem jam responsum est, hæc indivisibilia etiam propter terminationem requiri. Et ideo ex hoc capite non excluditur quin etiam propter continuationem requirantur, licet continuando partes, eas terminent in suis partialibus quantitibus. Quin potius hoc confirmat rationem necessitatis. Ad secundam, jam etiam ostensum est, divisibiles et extensas partes non posse inter se immediate uniri secundum extensionem, quia non possunt secundum aliquam divisibilem partem, sive determinatam, sive indeterminatam, simul esse in eodem spatio; secus vero est de termino indivisibili; nam illi possunt per se immediate copulari, et ita mediante illo possunt inter se copulari et uniri. An vero præter entitatem puncti et partium lineæ, necessarius sit modus unionis inter ipsa, dicam inferius.*

43. *Tertio. — Ad tertiam impugnationem concedendum est, esse in continuo et in qualibet parte ejus infinitam multitudinem punctorum, neque illud esse inconve-*

niens, quia tota illa infinitudo punctorum est tantum secundum quid, cum tota illa finitam lineam componat simul cum partibus lineæ. Quare non sequitur posse dari infinitam multitudinem entium actu distinctorum, vel quantitativam, vel transcendentelem, quia illa esset infinitas in actu et simpliciter, neque ullis terminis clauderetur, sicut revera clauditur infinitas punctorum; nam inter duo puncta unius lineæ infinita alia sunt puncta. Neque inter res actu discretas intelligi potest, quod signata qualibet, non possit alia assignari illi immediata, vel ordine situs, si sint corpora, vel ordine perfectionis, si sint spiritus. At vero in hac multitudine punctorum, signato quolibet, nullum potest ei immediatum signari in eodem continuo. Et cum in linea possit designari primum, non tamen secundum, et cum detur ultimum, non tamen penultimum, quæ omnia demonstrant esse hanc infinitatem longe diversæ rationis ab infinitate quantitatis discretæ; indicant etiam illam esse infinitatem imperfectam secundum quid, ac potentialem, et ideo inde non sumi sufficiens argumentum ad ostendendum infinitam multitudinem esse possibilem, etiam per potentiam Dei absolutam. De qua re alibi tractandum est.

44. *Quarto. — An omnia puncta possint a linea separari. — Ad quartum de separationem omnium punctorum ab omnibus partibus lineæ, dupliciter intelligi potest fieri hujusmodi separatio. Primo, conservando utrumque extremorum; secundo, destruendo unum, et conservando aliud; nam si utrumque simul e rerum natura tolleretur, non esset separatio, sed absoluta destructio, quæ nihil ad vim argumenti conferret. De priori igitur modo existimari potest, ex parte neutrius extremi id repugnare; nam de partibus continui dici potest non mansuras tunc omnes actu divisas, quia licet naturaliter uniantur suis continuativis, tamen Deus posset illas alio supernaturali modo unire, sicut Soto et alii admittentes partes substantiæ formaliter uniri per quantitatem, dicunt posse Deum eas conservare unitas sine quantitate, alio præternaturali modo illas uniendo. Vel sicut paulo antea dicebamus, posse Deum conservare quantitatem sine superficie terminante, etiamsi naturaliter per illam terminetur.*

45. Sed nihilominus quoad hanc partem existimo esse impossibilem hujusmodi sepa-

rationem, ita ut Deus conservet lineam sine indivisibilibus continuantibus, quia non potest conservari linea sine extensione quantitativa, cum hæc sit de ratione ejus; non potest autem (ut argumenta superius facta probant) illa extensio consistere cum immediata unione partium quantitativarum inter se, et ideo necesse est ut fiat in aliquo indivisibili continuante partes, quod propterea respectu utriusque partis est veluti causa formalis unionis earum; respectu vero singularum partium, se habet tanquam alterum extremum, in quo fit unio. Sicut ergo non potest Deus conservare effectum formalem sine causa formali, neque unionem sine extremis unionis, ita non potest conservare partes quantitatis unitas sine indivisibilibus unientibus. Neque etiam possunt conservari illæ partes sine ulla unione, quia involvitur repugnantia, cum de ratione talium partium sit, ut habeant aliquam divisibilitatem seu extensionem dimensionem, quæ sine continuatione esse nequit. An vero cogitari possit aut fingi, Deum conservare lineæ partes unitas aliis indivisibilibus, quæ non sint puncta, sed entia alterius rationis, aliis disputandum relinquo; est enim inutilis fictio, et mihi videtur impossibilis, quia neque illa indivisibilia haberent alium entitatis modum, neque alium formalem effectum; neque linea est capax alterius continuationis quam hujus, quæ illi est connaturalis et quas essentialis.

46. De altero vero modo separationis minor videtur repugnantia ex parte alterius extremi; nam cum puncta nullam habeant extensionem, nullum videtur incommodum quod maneant actu divisa omnia, destructis omnibus partibus lineæ. Sed nihilominus in hoc loqui possumus de singulis punctis, aut de ota collectione punctorum. De singulis, et de qualibet multitudine finita eorum, fere omnes, qui censent hæc indivisibilia habere propriam entitatem, concedunt posse hoc modo indivisibilia separata conservari, tam superficiem sine corpore, quam lineam sine superficie, et consequenter etiam punctum sine linea; et est verisimilius, quia nulla sese offert aperta repugnantia. Juxta quam sententiam consequenter dicendum est, punctum non uniri lineæ nisi intercedente aliquo modo unionis ex natura rei distincto a puncto; nam si potest entitas puncti manere in rerum natura, et non unita, ergo esse unitam aliquid addit entitati puncti, in re ipsa separabile ab illa; ergo addit modum unionis, nam

per illum dicitur formaliter unita; hic autem modus, consequenter loquendo, probabilius ponetur in se indivisibilis extensive, et identificatus realiter soli puncto, terminatus autem ad partes lineæ, ut ad extrema unionis. In ipsis autem partibus non oportet fingere alios modos unionis, quia nec sunt necessarii, nec facile intelligi possunt identificati cum partibus divisibilibus. Posset autem aliquis non omnino improbabiliiter dicere punctum esse tam diminutam entitatem, ut ad suam realem existentiam essentialiter requirat conjunctionem cum linea, ideoque non uniri illi per alium modum unionis a se distinctum ex natura rei, sed seipso. Unde consequenter fit, ut punctum nullo modo possit conservari separatam a linea; idemque dicendum erit de linea respectu superficiæ, et de superficie respectu corporis. Sed licet hoc, quod dixi, sit probabile, tamen supponendo has esse veras realitates, magis consequens ac verisimilior est prior dicendi modus.

47. At vero loquendo de tota collectione punctorum existentium in linea, major est difficultas. Ex dictis enim videtur sequi etiam in hoc non esse repugnantiam; nam si potest conservari punctum separatam, et, sicut conservatur unum, ita possunt plura et plura in infinitum conservari, cur non poterit tota collectio punctorum existentium in linea conservari? Nihilominus probabilius est id fieri non posse. Et ratio reddi potest ex communi opinione, quod repugnat dari infinitam multitudinem in actu, et ex inconvenientibus et absurdis, quæ inferri solent ex illa positione, quæ nunc omitto. Ratio ergo quæ mihi maxime probabilis videtur in præsentia est, quia non possunt puncta separari a linea, nisi destruendo partes lineæ; non possunt autem partes lineæ destrui, quin destruantur etiam puncta, quibus intrinsece constat; nam licet, ut dixi, linea, seu pars lineæ non constet ex solis punctis, tamen ita intrinsece illa includit, ut possibile non sit concipere partem lineæ, in qua non includantur puncta. Impossibile ergo est destrui partes lineæ non destructis punctis; sicut, e converso, impossibile est manere partem lineæ non manentibus punctis. Hac ergo ratione, impossibile est, destructis partibus lineæ, conservari separatam totam punctorum collectionem.

48. Quinto. — *An indivisibilia in continuo existentia sint infinita actu.* — Ad quintum de linea infinite extensa existente in continuo

finito respondetur, ratione ibi facta recte probari in uno continuo non esse multitudinem linearum (idemque est proportionaliter de superficiebus), quia omnes lineæ, quæ per modum plurium in eo continuo a nobis considerantur, sunt partes unius lineæ, quæ infinitis modis circuit, et gyrat ipsum continuum; nam omnes inter se continuantur aliquibus punctis. Et ideo, ut supra dicebam, non potest reperiri in tota illa linea punctum aliquod ita terminans ipsam, ut non etiam continuet. Et hinc ad aliam difficultatem respondemus, concedendo esse in illa linea infinitas partes æquales, et actu unitas in aliquo vel aliquibus punctis, ut argumentum convincit; nihilominus tamen non componunt unam lineam actu infinitam simpliciter, quia tali modo inter se uniantur, ut intra finitam magnitudinem, et intra definitos terminos claudantur, et quodam confuso modo inter se uniantur ad circumscribendam et componendam finitam magnitudinem. Et hac ratione non est inconveniens, dari infinitam lineam clausam punctis extremis, quia illa infinita non est simpliciter, sed secundum quid, et illa puncta non sunt simpliciter terminantia, sed continuantia, ad eum modum quo se habent puncta omnia in linea circulari.

49. Quod si instes, quia sequitur tot partes æquales habere illam lineam in columna pedali, quot in bipedali, quia tot circulos æquales habet in partibus proportionalibus pedalis longitudinis, sicut bipedalis; tot enim partes proportionales habet columna pedalis, quot bipedalis, quæ omnes sunt inter se æquales quoad crassitiem. Ad hoc multi respondent concedendo sequelam, quia in infinitis non putant posse dari unum majus vel minus alio; nam hæc sunt proprietates quantitatis finitæ, ut late Gregor., in 1, dist. 44, quæst. 4; et Scotus, in 2, dist. 1, quæst. 3, et alii. Et ea ratione aiunt, tot esse puncta in circulo minori, sicut in majori; nam si unus sit in alio inclusus, omnes lineæ, quæ duci possunt a centro, secant unumquemque circumulum in aliquo puncto, et tamen sunt illæ lineæ infinitæ simpliciter. Sed licet verum sit, unum ex his infinitis non posse esse majus alio in certa aliqua proportionem, tamen absolute capere non possum, quin plura sint in toto, quam in partibus sigillatim et divisim sumptis, quia totum continet quicquid est in aliqua parte, et aliquid amplius. Quapropter, eo modo quo unum infinitum esse potest pars

alterius, non est cur repugnet plura puncta esse in toto, quam in parte, vel plures partes lineæ in columna bipedali, quam in pedali. Sed de his satis.

De subjecto puncti et aliorum indivisibilium.

50. In sexto argumento petitur, in quo subjecto sint hæc indivisibilia. Et communis responsio esse solet, punctum esse proxime in partibus lineæ quas continuat, et lineam in partibus superficiæ; superficiem vero in partibus corporis quantitativi; corpus autem ipsum esse immediate in substantia. Atque hinc fit, ut hæc indivisibilia in nullo sint adæquato subjecto, neque substantiæ immediate inhæreant, sed solum corpus de prædicamento quantitatis. Hæc tamen responsio juxta sententiam a nobis supra tractatam de formali effectu quantitatis, magnam habet difficultatem; nam partes substantiæ sunt inter se tam vere ac realiter unitæ, sicut partes corporis quantitatis; non uniantur autem immediate per quantitatem, ut supra probavi; ergo uniantur per aliquid substantiale, quod proportionaliter respondet superficiæ, qua uniantur partes quantitatis; ergo illud erit aliquid indivisibile, quod possit esse proportionatum subjectum superficiæ quantitativæ.

51. Hoc declaratur optime, posito eo casu, quo Deus conservaret substantiam corpoream sine quantitate præsentem eidem spatio in quo antea erat sub quantitate; nam tunc partes illius substantiæ manerent substantialiter unitæ; ergo inter eas esset indivisibilis terminus substantialis, quo unirentur; ergo eundem nunc habent sub quantitate. Nec dici potest quod illæ partes substantiæ proxime inter se uniantur absque indivisibili termino, quia eadem est quoad hoc ratio de illis, quæ de partibus corporis quantitativi, quia etiam partes substantiæ sunt entitative divisibiles, et non uniantur proxime et immediate in aliqua entitate divisibili.

52. Præterea corpus substantiale, quod subest corpori quantitatis, tam est unitum, et quasi continuum in sua entitate, sicut corpus quantitatis in sua. Et corpus quantitatis est quasi intime penetrans corpus substantiale, et continue illud coextendit sibi; ergo ubicumque est aliquid corporis quantitativi, correspondet proportionaliter aliquid corporis substantialis; ergo partibus unius corporis correspondent partes alterius, et terminis continuativis unius corporis respondent

termini continuativi alterius, nec potest aliter intelligi continuata eorum extensio. Sicut superficies corporis continentis et contenti non possent intelligi continue et adæquate coextensæ, nisi partes unius corresponderent partibus alterius, et continuativa ac termini unius continuativis et terminis alterius. Et similiter, si duo corpora quanta sese loco penetrarent adæquate et continue, necessaria esset similis proportio, quia sine illa intelligi non potest continuata extensio. Et ob eandem rationem, quia albedo, verbi gratia, est continue extensa in superficie, necesse est ut in qualibet parte superficiei correspondeat pars albedinis illi inhærens, et quod in lineis continuantibus partes superficiei intelligatur aliquid albedinis extensum secundum longitudinem, et non secundum latitudinem, quo uniantur partes ipsius albedinis. Neque enim possunt immediate uniri per lineam de specie quantitatis, cum sit diversi ordinis, neque alio modo potest concipi continuata extensio albedinis per totam superficiem. Et proportionaliter cum calor vel lumen continue extenditur per corpus secundum profunditatem ejus, necesse est quod, sicut in partibus corporis sunt partes luminis et caloris, ita in continuativis corporis sint propria continuativa luminis vel caloris, ad sua propria genera vel species pertinentia, quia nec possunt illæ qualitates in suis entitatibus integrari formaliter per entitatem alterius prædicamenti, neque etiam possent continue extendi per profunditatem quantitatis, nisi haberent in se intrinsicam integritatem et continuitatem. Quod etiam satis manifestat successiva continuitas mutationis, qua hujusmodi qualitas per corpus extenditur; nam in hoc instanti calor extenditur usque ad hunc solum terminum, quem immediate ante hoc non attingebat, et immediate post hoc ultra progrediatur, et ita procedit continue extensio. Ergo necesse est ut, sicut partibus quantitatis correspondent partes qualitatis, ita indivisibilibus quantitatis correspondeant indivisibilia qualitatis.

53. Atque hæc ratio eadem proportione urget in forma substantiali; nam etiam substantialis aggeneratio continue fit; ut forma ignis continue extenditur seu crescit in materia stuppæ, aut paleæ, ut nunc suppono. Ac denique in rationali anima in hunc modum declaratur: nam illa est præsens toti corpori humano; est ergo tota non solum in toto corpore et in singulis partibus ejus, sed

etiam in omnibus terminis, seu continuativis ejus; alias non esset ejus præsentia continua, et sine interruptione in toto corpore; non est autem præsens, nisi ubi informat; ergo sub tota quantitate, et sub omnibus indivisibilibus ejus proportionaliter respondet aliquid materiæ, quod potest anima informari.

54. Sic igitur ad sextum argumentum dicendum est, totam quantitatem habere subiectum sibi proportionatum; nam in corpore substantiali est integralis compositio ex partibus et terminis substantialibus inter se proportionatis, et hoc corpus induitur (ut ita dicam) corpore quantitativo, ita ut partes ejus afficiantur partibus quantitatis, et termini ejus terminis quantitatis; atque ita redditur extensum et impenetrabile naturaliter in ordine ad spatium. Idemque proportionaliter est in omni qualitate, imo etiam in omni re corporea, quæ per adhæsiorem ad quantitatem, vel alio modo, quanta efficitur; nam in omni hujusmodi re dantur indivisibilia proportionata entitati ejus, et correspondentia indivisibilibus quantitatis, ut in quibusdam qualitatibus supra, exempli causa, declaratum est, et paulo inferius, tractando de continuitate motus et temporis, magis explicabitur.

Prior difficultas circa dicta de indivisibilibus substantialibus.

55. *Diviso corpore substantiali, an pereant indivisibilia substantiæ.* — Supersunt vero duæ objectiones. Prior est, quod non possint esse in materia indivisibilia substantiæ, alioqui sæpe amitteretur aliquid materiæ, et aliquid de novo fieret. Nam per divisionem continui destruitur una superficies, quæ continuabat partes corporis, et resultant duæ terminantes; ergo, si superficibus quantitativis correspondent substantiales termini proportionales, fit ut per illam divisionem amittatur etiam communis terminus continuans materiam, et duo extremi seu terminantes resultent; est enim omnino eadem proportio et ratio. Consequens autem videtur falsum, alias oporteret illa indivisibilia materiæ, quæ de novo insurgunt, creari, et consequenter, ea, quæ desinunt, annihilari. Patet sequela, quia non possunt fieri per educationem; non enim sunt in subiecto; participant enim essentiam et naturam primi subiecti substantialis. Unde, licet sint unita partibus materiæ, non tamen sunt in illis ut in

subiecto, sed cum illis componunt unum primum et adæquatum subiectum quantitatis, et formarum substantialium.

56. Ad hanc difficultatem respondetur, admittendo primam sequelam; nam si partes materiæ uniantur suis terminis substantialibus, quando per disjunctionem dividuntur, necesse est ut terminus, quo illæ partes uniebantur, destruat, quia nec potest in utraque parte totus manere, neque etiam est cur maneat in una potius quam in alia. Deinde partes illæ divisæ manent intrinsece terminatæ substantialiter sicut partes quantitatis in suo ordine; ergo necesse est ut de novo insurgant substantiales termini, sicut et quantitativi. Quomodo autem fiant illi termini, difficile est ad explicandum; nam admittere ibi creationem aliquam, vel annihilationem, non est philosophicum. Et ideo dicendum videtur, illa indivisibilia terminantia materialia, fieri per resultantiam ab ipsis partibus materiæ.

57. Sed potest quis urgere, nam hæc resultantia, aliqua efficientia est, cum per eam incipiat esse aliqua nova res; illa autem efficientia non est a partibus materiæ, ut a principio activo, quia materia non est activa, neque etiam est ex illis partibus, ut ex causa materiali, quia non sunt subiectum talium terminorum. Respondetur non esse inconveniens quod materia habeat aliquam activitatem per resultantiam, ut supra dictum est; ad hanc vero sufficere ut terminus ille pendeat in suo esse et fieri a materia cui unitur; nam illa dependentia ad materialem causam provocatur. Sicut dicunt Theologi, quod si Verbum dimitteret corpus humanum, resultaret ab illo subsistentia creata; tunc enim ab ipsa materia resultaret subsistentia partialis per aliqualem activitatem intrinsecam et receptionem propriæ subsistentiæ. Vel dici etiam potest, hæc indivisibilia materialia resultare ex vi illius actionis, qua Deus conservat materiam, esseque veluti quamdam concreationem; non tamen ita appellari, quia fit ex vi et debito præexistentis actionis.

58. *Formarum extensarum indivisibilia quas patiantur difficultates.* — Altera difficultas est, quod non possint in formis vel qualitativis, quæ extenduntur in materia, vel quantitate, hæc indivisibilia admitti, quia alias sequitur, duas qualitates contrarias in summo secundum aliquid reale et positivum ipsarum simul conjungi in eodem indivisi-

bili subiecto, quod repugnantiam includit. Sequela patet, nam si in superficie continua parietis dimidia pars sit summe alba, et dimidia summe nigra, et illæ qualitates habeant proprios terminos indivisibiles, quibus continuantur et terminantur, necessarium erit ut ex ea parte, qua sunt contiguae, habeant proprios terminos simul inhærentes eidem lineæ continuanti superficiem quantitativam. Et eadem ratione, si lignum sit ex una parte media calidum ut sex, et ex alia frigidum ut sex, in superficie continuante erunt simul calor et frigus secundum totam illam intensionem, quamvis per aliquid indivisibile secundum extensionem. Ex quo fit ulterius, ut in eodem termino indivisibili materiæ simul sint duæ formæ substantiales specificæ secundum aliquid indivisibile extensive; ut in virga viridi et sicca, cujus quantitas continua est, in superficie continuante utramque partem erit indivisibilis terminus materiæ, qui simul informabitur utraque forma secundum aliquid indivisibile ejus.

59. Ad hanc difficultatem, quod spectat ad qualitates, aliqui non reputant inconveniens admittere totum consequens, quia qualitates contrariæ inter se non repugnant in eodem subiecto ratione indivisibilium, sed per se ratione ipsarum formarum, ideoque non est inconveniens ut, quando formæ tantum sese contingunt in indivisibili qualitatis persuasiva extrema indivisibilia, non sese expellant a proportionato subiecto. At vero de formis substantialibus inquirunt, hoc ipso quod in materia extensa sunt formæ specie distinctæ, quæ inter se continuari non possunt, etiam partes materiæ et quantitatis non esse continuas; ut in exemplo posito de virga partim viridi et partim sicca, negant partes illas esse continuas. Quod si verum est, cessat inconveniens illatum, quia non erunt duæ formæ substantiales in eodem indivisibili termino materiæ, sed erunt simul duo indivisibiles termini materiæ, duabus formis informati. Et potest hæc sententia quoad ultimam partem sumi ex Aristotele, 3 Metaph., cap. 6, quatenus ait, *ea esse unum numero, quorum est materia una*; et quæ unum numero sunt, etiam esse unum in specie. Cum ergo virga illa non sit una specie, neque una numero erit; ergo neque habebit unam materiam numero; ergo nec illa materia erit continua, quia materia continua est una numero. Unde Commentator, 10 Met., comm. 4, ait, continuationis causam in individuis esse ip-